

2232

Foto-Ateljee

LUI KRIISA

Tähe tän. 64-7, Tartus

SOOVIKORRAL IGALPOOL
IGASUGUSED PILDISTUSED!

TÕÕ kiire
kunstipärane
odav

Meie kaubad on alati juhtival kohal!

Raadio

osakond, parimad ja moodsamad võrk- ja patareivastuvõtj., valjuhääldajad ja osad. Parim 3-lamb. võrkvastuvõtja „Teldor 33 W“ „Regent 4 W“ võimas 4-lamb. võrkvastuvõtja Tartu Telefoni-vabriku „Progress 4 W“. Parim ja ökonoomsem patarei vastuvõtja maale „Rex 3“ ja Rex Luxus 2“.

Foto

suur valik fotoaparate alates 3 × 4 kuni 10 × 15. Kr. 9.75—220.—. Alati värsked plaadid ja filmid.

Uudis! Odavad ja head suurendusaparaadid, mis võimaldavad otsekohe väikesi filme kopeerida suurelt.

Grammofonid

head ja odavad kodumaa ja välismaa grammofonid, suurim valik uudisplaate.

Elektripirnid ja tarbed. **Jalgrattad** — **Mootorrattad** ja nende osad. **Majapidamistarbed** ja ehitusmaterjal.

K.-m. Venn. Prüüs

Tartus, Kaubahoov 20/21.
Telef. 12-92.

RADA

Tartu Õhtuse Ühisgümnaasiumi
õpilaskonna ajakiri

№
RIGIRAHMATAKOGU

Nr. 1.

Detsember 1932.

VI a.

Saatesõnu „Rajale“

On kujunenud kindlaks õpilasajakirjade üldlaad ja on püstitatud tähiseid, mille järel püstitakse.

Käesolevais saatesõnus olgu lühike vaade neile asjaoludele ja tähistele, mis määravad sellise ajakirja oeluse.

Üksikisiku võimiste arengule pole kunagi soovitatav seista alaliselt eraldatuna, teda peab kandma mingisugune ühistunne, tunne, mis haaraks ja liidaks kõiki selliseid omaette olelejaid teovõim-saks tervikuks. Kuid vähe on ainult välisest liitumusest — et olla aktiivne liikumine, selleks vajab liitunud kogu ideed, mingisugust kandvat ühisideed, mis sunniks tervet inimpõlve jäädvustama ajakäigus, sest selline ühisidee kaudu »jõuab isik kõigi oma võimete arendamisele« (G. Brandes) On üldtuntud asjaolu, et selline idee ei teki kunstlikult, ta peab kasvama välja selle ühiskonna majanduslikust ja kultuurilisest alusest, mille osa ta moodustab.

Võib-olla praegusaeg ei paku sellist kandvat ühisideed, sest on jõutud välja esimesest ülesehitusajastust, ja tekivad uued loomulikud eluolud, millesse suhtumus on hoopis erisugusem kui senimaksnu. Juba kajastuvad ajalehtede veergudel hüüded, mis nõuavad noori teotsema — sellega uut ellusuhtumust looma, uut ellusuhtumust, vastavat praegusajale.

Ühiskond on asetunud noorte suhtes ootele ja see kohustab noori. Kuid milline on noorte ülesanne neis otsinguis, sellel ülemineku ajastul? Vastavalt ootusile, mis on püstitatud noorsoo suhtes, oleks see — uus suhtumus uufesse arenevatesse omapäras-tesse elutingimustesse. Teid selle teostamiseks?

Süveneda senimaksvasse, võtta seda terves oma olemuses ja

destilleerida sellest see, mida vajatakse uue ja parema loomiseks — nii võiksimelühisõnaliselt leida sellele vastuse.

Siirdume õpilasajakirjade juurde. Milline funktsioon jääb neile ses otsisklevas noorpõlves? Nende ülesandeid on tihti sõnastatud, kuid vahest liiga üldsõnaliselt. See üldsõnalisus on iseenesest küllaltki mõistetav, sest see on omane noorile, kuid ta on tühjunud vorm, millest on lahkunud mõte. Vajame sihtjoonte määrangul rohkem tõelikkuse ja muutunud olude arvestust kui üldsõnalist paa-tost, sest aeg, milles viibime, pole suurekaareline tõus, vaid pige-mini tasaedenev olelus, millest tuleb mööduda, millest tuleb leida isikliku süüvimise kaudu kõigisse küsimusis- sisse ühisidee.

Sellistes oludes paratamatult tuleb tõsta esile õpilasajakirja üht külge, see on temas peegelduvaid noorte otsisklusi nii vormi kui sisu suhtes. Kuid ärgem loogem endile illusioone mingisugu- sest põhilisest uudusest — õpilasajakirja veerud, niivõrt kui nad on otse õpilaste looming, sisaldavad rohkesti endisi traditsioone ja sugemeid omaaegsest üldsõnalisusest, vaatamata sellele et ela- takse ja luuakse hoopis erinevates oludes.

Mõistes eelpooltoodut, õigustub õpilasajakirja olemasolu.

«RAJA» TOIMKOND.

A. Tonska.

Elureform ja noorsugu.

Kõigepäält küsime: mis on elu- reform kui niisugune ja milleks teda üldse vaja? Vastus on liht- tis, s. o. elureformi tuleb tõlgit- seda isiku kasvatusvahendina, mis tagaks ühiskonna üldist hääolu. Anda vastust aga teisele küsimu- sele on raskem, eriti kui oleme harjunud elunähtusi hindama ühe- suguse mõõdupuuga, kui oleme omandanud ühekülgse ellusuhtu- mise — ühekülgse ilmavaate. Elu- nähtusi tuleb hinnata nii, nagu nad tõeliselt meile paistavad. Ehk tarvitades luuletaja J. Barbaruse sõnu: »Inimene, vaata näkku elule armsale, hirmsale!« Kuid kas

tohime tänapäeva elunähtuste erit- luseks viimast sõna tarvitada? Eks ole 20. sajandi tsivilisatsioon saa- vutanud oma haripunkti! Näeme kõikjal tehnika suursaavutisi. Sõi- detakse õhus, veel ja isegi vee all. Töötab raadio ja rakettauto, ja vaimline kultuurgi jookseb rek- ordite maratoni. On avastatud igal teaduse alal nii mõndagi. Kas me ei peaks nüüd alla kirjutama otsusele, et praegune ühiskondlik- kultuurideoloogia peaks asuma surnud punktile? Selline seis- kohavõtt ühiskondlikes nähtusis oleks džiiro andmine pankrotti läi- nud ärimehe vekslile. Ent vaata-

tame elunähtusi ka elujaatava inimese mustade prillide läbi. Siinkohal lähtume seisukohast, et ühiskondliku arengu sihiks on ja peab jääma — optimaalsete elutingimiste võimaldamine nii majanduslikul kui vaimlisel alal kogu ühiskonnale.

Vaatleme negatiivseid nähtusi elujõestiku kandesambas — ühiskonnas. Veel leiame Bacchuse teenimist küllaldasel määral, mis omakorda kutsub esile teisi halbu nähtusi: mitmesugused haigused, perekonnatülid, viletsus toidu, rõivastuse ja korteri alal jne. Kes on siis süüdlane? Vastus on otsekohene: ühiskond ise! Kes peab süüdlase vastutusele võtma: ühiskond ise. Kuidas peab ta seda tegema? Asuma vanglasse — ennem küll haiglasse! Jätame siinkohal kõik need targutused ja anname üheskoos veenva vastuse soome rahvusliku ärkamisaja tähtsaima tegelase M. A. Castréni sõnadega: »Kui tahame elada — siis tahtkem täiendada iseendid, et juhtida ning edendada võimalik käel ühiskonna arenemist.« Faktilise näitena võib mainida sama riigi elanikke, kes hiljuti keeluseaduse kukutamise ja andsid pankrotitunnistuse ühiskonna vaimuvaesusest. Nad näitasid, et ühiskond sageli oma viletsuses on ise süüdlane. Et saada uut paremat ühiskonda, selleks vajame tublisid indiviide. Tublidest arusaajaist kodanikest koosnev riik võib püsida ajameres, vaatamata rahva ja territooriumi vähesusele.

Elureformistlikest üritustest tõtaksin esiplaanile: karskusaate taotlemise, kehakultuuri harrastamise ja ilukirjandusega tutvumise.

Et luua uut alkohoolivaba ühiskonda, peavad noored olema karsked sõna tõsisel mõttes. Olgugi et see tänapäeva alkoholisõbralises õhkkonnas on raske, siiski noored teostavad selle oma kindla iseloomu ja alkoholismi pahede eitavalt suhtuva ilmavaatega. Ent oleme kui turistid libisevail mägedel. Kõigist takistustest hoolimata avardub meile viimaks ometi kurnis vaateväli.

Ei aita veel isiklikust karskest olekust, vaid meie loeme ka karskusekirjandust ja levitame seda ning täidame üha omi ridu uute sõduritega. Siis ei saa Bacchus orjastada meie parimaid püüdeid, vaid karskes noorusühiskonnas võime teostada palju rõõmsamalt ja kodusemalt. Karske olekuga saavutame terve vaimu.

Ent meie juhtlauseks peab olema: terves kehas terve vaim! Terve keha on tingitud kehakultuuri harrastamisest. Selle harrastamisega on seotud terve rida positiivseid väärtusi: teeb inimese energiliseks, kasvatab ühistunnet ja sõprust kaasnooris.

Teotsemisvahendeiks suvel on: jooksud, matkad ja talvel: igasugune füüsiline töö, liuväljad ja kelmumäed. Kehakultuuri harrastamisega saavutame terviserõõmu, mis on noorusejoovastus Goethe järgi: ilma alkoholi ja nikotiinita.

Kirjandusliku loomingu tutvumisel meie ei ammuta üksnes kirjandustoodetest õilsat naudingut, vaid neist otsime ka eluküsimustele lahendusnäiteid. Kirjandusliku loomingu kaudu tuleb arendada ka oma ilmavaadet. Ent veel samm edasi, noored, kes evivad erilise kirjandusliku närvi, rakendagu oma pegasus tõhe, selle

asemel et istuda kuskil alaväär-
tuslikus kinos ning vaadata mitme-
tunniseid hingetapvaid filme »maa-
ilma ööelust«. Enesegi kirjandus-
lik harrastus pakub viimasega võr-
reldes esteetilisemat naudingut ja
veel enam — õppimine võib teha
meistriks.

Siinkohal olen loendanud elu-
reformistlikkude ürituste peamo-
mendid. Uusi aatevälju leidub veel
kõikjal. Esitatud ürituste harras-
tamine võib jääda aga hüüdjaks
hääleks kõrves, kui noored ei evi
kõige rähtsamat — kasvatatud ja
töökindlat tahet. Sellepärast tahte-
kasvatamine koos eespool-maini-
tud üritustega meie töökava esi-
rinda, alles siis me saavutame
reaalseid tulemusi.

Kuid eespool piirdusin ühis-
konna negatiivsete nähtuste erit-
lusega ja leidsin, et ühiskond ise
peab oma hädasid parandama.
Lõpuks olen jõudnud aga noorus-
ühiskonnani, kes peab selle suure
töö tegema. Siingi on veenvaid
põhjusi. Esiteks võtame omaks
siinkohal lause, mis tänapäeval
endale kindla koha on võtnud,

nimelt: noorte päralt on tulevik!
Teiseks, vanempõlvelt on raske
loota elureformistlikkude aadete
teostajaid. Juba oma hingelaadilt nii
ka füsioloogiliselt küljelt nad kipu-
vad kivinema. (Erandeid psüühhi-
lisel alal leidub siiski!)

Kui aga noorus omas pääs
kannab elu ilustamise ja kaunis-
tamise mõtet, siis teadlik osa va-
nempõlvestki sammub noorte lipu
alla ning konfliktid jäävad tule-
mata — ja teostub kord tõsine
noorte ja vanade vaheline pidu
Olümpose harjadel — see on
Olümpose elureformi mõte.

Siinjuures ärge laske endid
eksitada mõtteist, et kunagi saa-
vutatakse ideaalne elu. Kuid püüe
selle poole võimaldab meile saa-
vutada kõikjal küll optimismi —
üldist rahulolu. Saavutanud selle,
ei kujuta tänased noored tulevi-
kus niisuguseid virilaid elunähtusi,
mida tekitanud alkoholism ja tei-
sed ühiskondlikud kahjurid, vaid
halbust loobunud isikud moo-
dustavad teiste kaaslastega ühis-
kondliku lüli, mis ei kao kunagi
ajamerest, vaid elab igavesti elu
Pantheonis...

I. Rebane.

Metsaneid.

Sadu on möödas. Pikkamisi
rulluvad mustjassinised pilvesaga-
rad suure laane poole, et selle
rütpe kaduda. Neist tuhmunud
nõgiriüdest sähvatab vahetevahel
midagi silmipimestavat ja selle
kaasas käib mürin, mida Made
võrdleb kiiresti veetava vankri põ-
rinaga, kui see põntsudes veereb
üle silla.

Vankrimüri ei mõju temasse
rohkem, kui et ta vaatab kord
silla poole, mis ehitatud jämeda-
test palkidest ja kõmiseb ikka nii
õudselt, et Made varem sellest
nutma puhkes, hiljem ainult vä-
rahtas. Nüüd ta vaatab vaid, kes
säält sõidab.

See mürin, mida ta praegu kuu-
leb, on müstilisim ja salapäraseim.

Illustratsioon.

E. Kits.

Esiti vilksatab pilvest siksak-teravat tuld, nii et ta käed lööb silmade ette nagu kaitseks. Siis tuleb kõmin — ahvatlev, kuid ka eemalõukav, ürgjõuline, mis paneb suure laane kohisema. Sagedeli karjatab metsapõue igivana hiigelrauk ja tehes abituid liigutusi, habetunud, tõrvast paatunud okstega, langeb ta maha, andes ruumi nooremaile.

Ja siis tuleb vaikus. Seegi on

nii salapärane ja pühalik selles suures looduslikus jumalatemplis.

Madet valdab imestuse- ja aukartusetunne. Vaevalt julgeb ta hingata või kõnelda. Mitte sellepärast, et ta kardab, ei, ta tunneb koguni selles kaitset. Igaviku võiks ta kuulata seda looduse mängu. Ei mõju siin kuigi piisavalt kibuvitsapõõsad oma lõhkemiseni avali õite ja uimastava lõhnaga, ei troopikaliselt lopsakad

mustasõstra ja vabarnapõõsad oma naeratlevate marjakobaratega, mis ennastpakkuvalt ripnevad varte otsas, painutades neid oma raskusega pisut lāngu.

Made ei näe neid. Ta viibib kuskil kaugemal, kõrgemal maisest igapäevasusest. Ta ei pane tähele, et pilved on kadunud ühes kõmiseva sähvimisega. Päikese kiired peegelduvad põõsaste lehil ja rohekaspruuni samblaadvul asuvais veepiisus ja sünnitavad neis murdues fantastiliselt sirendavaid värve.

Made näeb und: ta lamab kuskil ääretul legendikul Ümberringi on sinav eimiski. Kõrvus kõmiseb ja kohiseb, üha selgemaks ja tugevamaks minnes. Äkki käriseb sinav mõõimatus ja esile kerkib vanker, särav kui hõbe. Vankris seisab püsti mees, käed õieli ja juhib kaht sinist hobust otse tema poole. Mees on helendav nagu kuum metall, juuksed nagu sinine tuleõke ja silmis tantsisklevad rohelised rubiinid. Made ehmuib, tahab eest ära joosta. Liikmed on aga tinarasked ja ta ei suuda paigastki liikuda. Juba tunneb ta hobuste kuumat hingeauru. Ta karjatab ja ärkab higist nõretades, märg üle kogu keha.

Päike paistab kõrveiades selgest taevast. Veepiisad pärleuvad ja lambid virvendavad, vähe kaugemal kiirgab jõgi nagu hõbenõõr, tehes ilusaid käänakuid kõrge rohumaa kallaste vahel. Linnud siristavad ja rohufirtsud saevad ühetoonilist särinat. Liblikad saalivad läbi õhu edasi-tagasi. Kumalased aina sumisevad ja peavad jahti mee järele. Kibuvitsad päris kihelevad neist. Madegi ihu hakkab kihelema ja pa-

kitsema. Kare linane hāme on maaslebamisest märg, kleepub kehale ja sünnitab vastikusetunde. Ühe ropsuga heidab ta selle seljast. Lombipeeglist vaatleb ta korra oma määrdunud keha ja pistab siis jooksma kandade välkudes üle heinamaa jõe poole. Sāäl, kus kasvab tihe pihlaka- ja lepa-võsa, on tema lemmikkoht. Kõrgelt rohtunud kaldalt viskub ta sulpsatades vette, et hiljem ilmuda keset jõge loogeldes nagu angerjas. Jälle randunud, määrib ta kogu ihu mudaga, isegi nāo. Ühelt vaatleb ta siis end jõepeeglist. Oi, nii on ta palju ilusam kui tavaliselt. Just nagu pikse-pilv. Veepeeglis värvub õrn mudane kogu sinikasmustaks. Juuksed ongi sinikasmustad rünkad. Silmade mäng on nagu välgutants, samuti pärleuvad hambad. See on säilinud elamisest tihedas kontaktis loodusega.

Made vajub vaiksesse mõtiskellu. Jõudes ühe minevikupildini, vōpatab ta pisut, silmad jäävad peatuma pihlakatüvele, kuhu lõigatud tähed — Made enda ja . . . Made ohkab ja süüvib minevikupildisse:

Kord oli tal sõber. Seda teed möōda, mis viib üle silla, oli ta tulnud nagu kõik teisedki — aga mitte põntsuva vankriga, vaid ratsa, ja ei läinud möōda nagu kõik, vaid tuli metsamajja ja jäigi. Hakkas väikese metsaneiu seltsiliseks. Ta rāakis Madele suurtest linnadest, kõrgetest majadest, pilvini ulatuvaist tornest, raudteist, lennukeist ja paljust muust. Ka küsis, kas Made ei taha seda kõike nāha. Made raputas aga pāäd ja vastas: «Sa valetad.»

Ja sellega lõppes igakord jutt

Madele tundmatust, saladuslikust Kunglast. Siis nad laulsid. Peenelt, peenelt nagu moskiitide summin kostis tütarlapse lauluhääl ja nagu kuskilt kaugusest segunes sellega võimas bariton, trompeedi helinal.

Nad läksid jõe äärde, kus see tegi ilusa käänaku ja kus kaldal kasvavate puude tüved asusid längus vee kohal, nii et nende ladvad vette puutusid. Sää! nad veetsid oma lõbusamad tunnid, kord võidu ujudes, kord vallatlevalt vett pritsides, või jälle kaldal lõhnavas rohus unistlevalt pikutades, loidus mannetuis liikmeis.

Küllastunud jõe jahedatest voogudest, mindi metsa —, mõõtmatusse labürinti, kus oksastik ja okkastik võlvub ülal nii tihedalt kokku, et vaevalt tükikest sinist taevast võib näha. Roheline hämarus valitseb siin ka kõige heledamal keskpäeval. Harva eksib siia läbi lehestiku rohelise pilu mõni üksik päikesekiir, mis langeb kui voolav kuld metsa rohekaspruunile aluspinnale. Varsti on ta säält jälle väljas ja jätab hämaruseriiki punakad männitüved võistlema küünalsirgete kuuskedega. Sää! vestlevad rohekashal-

lid haavad valgekirjude kasetüvedega. Metsa vahel leidub paiguti kibuvitsa-vabarna- ja musta-sõstra-võsastikke.

Ah, kuidas see kõik hurmas! Keerlevast elumõllust põgenenud võõras ahmis süüa lopsakaid metsamarju. Suurte kellukeste ja kibuvitsaõitega ehtis ta oma väikest saatjatari ja selle ilust joo-bunult tõmbas ta tema oma em-busse.

Aga põrgulärmis viibinud seiklejal hakkas üksikuis laanes peagi igav. Ihkas jälle meelipööravat tempot, mis valitseb vaid hiigel-linnus. Ta läks, jättes maha endast hää mälestuse ja kurtva Made.

Jõekaldal niiviisi unistades tunneb ta korraga suurt igatsust kellegi järele. Ah kui see siiski tõsi oleks, kui ta saaks kordki näha mitmetuhandelist pilvini ulatuvate majade rühma ja meeletult kihutavaid autosid.

Aga siis raputab ta enesest need painavad unenäod, nagu päikesepaistelisele ihule kuivanud muda, ja viskub helkava naeruga voogudesse.

Tema — põline metsade tütar — ei unista enam õhulossest.

Jooni hilisemast inglise draamast ja romaanist.

George Bernard Shaw (1856).

[dʒoː dʒ 'bɜː nəd ʃɔː]

Draama uuestisünd tõsise kirjandustegevusena on silmapaistvamaid tööku hilisemas Victoria perioodis. Mis puutub draamasse, siis uusi häält kuulus juba ja mõned saavutasid võimu veel enne sajandi lõppu. Mainin elustatud draama esimese esindajana George Bernard Shaw'd.

Vaadeldud kirjandusena on inglise draamal vaevalt olemasolu kogu sajandi keskel, Sheridan'i kustumisest kuni Shaw' tõusuni. Lavakirjandust loodi hulgaliselt, palju sellest prantsuse mõju all, kuid see kõik on tähtsusetu. Shakespeare'i maal draama näis surnud.

Ärkamine tuli siiski, ja imeliselt küllalt — Norrast.

William Archer, suurepärase ning tõsine draamakriitik, andis voolu Ibsen'i näidendeile, millised, absurdsest kuulutati igavaiks ning ebamoraalseiks, saavutasid siiski võimsat mõju.

Üks meteooriline kuju, puutumata Ibsen'ist, leegitses draama silmapiiril, ja kustis 1895 — Oscar Wilde (1856 — 1900,) keda tunti moodse vaimuna ja esteedina.

Hiljem Stephen Philips saavutas kuulsuse oma luule näidendeiga.

Mees, kes tõstis inglise draama rahvusvahelisele tähtsusele oli George Bernard Shaw.

Alustades lihtsalt-loomulikult teosega «Widowers' Houses» (1892), ta siirdus näidendeile, nagu «John Bull's Other Island» (1904) ja «Major Barbara», mis tungisid kallale elu üldväärtusile ja moraalile ja andsid edasi oma aate vaimuteravais dialooges, pandud suhu selgeile diagrammilisile karaktereile.

Voltaire'ist saadik pole esinenud nii väljapaistev ühendus — kriitiline ja filosoofiline iseloom — lõikav-terava stiiliga.

Vaatleme lähemalt G. B. Shaw' ülesannet ja ta isikut.

Läinud sajandi lõpul vibutas noor ajakirjanik kriitikapiitsa — ja ajas minema teravkeelsemaid sardoonikuid inglise lavalt: G. B. Shaw. Žurnalistist sai draamaatik. Ta kõlblas siht jääb samaseks. Tema oli, nagu Shelley veendunud oma «message»'is: parandada maailma.

Nii siis lava sai kantsliks, kust teate-, seletus- ja parandushimulise jutlus kostis laialdasele kogudusele. Keskajal oleks G. B. Shaw rännanud maailmas kerjus-mungana ja oleks enda ligidale meelitanud suurt massi oma teravmeelsete anekdootidega võrtsitatud jutlusega selleks, et neidsamu inimesi hiljem tugevasti läbi söimata.

17. sajandil ta oleks jutlustanud teisiti. Ta oleks nagu Bunyan katsunud mõjuda realistliku alle-

gooria kaudu nende fantaasiale, kellele ta tahtis teha suupäraseks piiblitõed

Ka G. B. Shaw'l on olemas oma ahvatis, meelitusabinõukesed, mille abil ta moodustab endale koguduse variseridest, leigeist haritlasist ja ignorandest. Ta paneb käima väliselt vana dramaatilise aparaadi kõigi üllatustega, saladuste ja pinevustega. Ta vürtsitab keskustluse teravmeelsuse, huumori ja paradoksidega. Ta äratav rõdul, parketil ja loožis pärlendavat naerukihinat, lainetavat naeru. Kuid see naer tekib sageli pinnapäälsest vaatlemisest, milline ei suuda näha naljaka komöödia taga suurt tõde. Nende komöödiade looja ei soovi võita tunnustust naljatajana, vaid filosoofina.

Tähtsam kui draama on talle aade, mis temas heliseb. Nii võimas on see tung, et draama üksi ei suuda mahutada ainet. Aine voolab draamast üle suurema ülejäägina, mida kogutakse seletavas, laialt keerlevas eessõnas. Olgu mainitud seejuures, et G. B. Shaw' eessõna ületab peaaegu alati näidendi mahutuse.

George Bernard Shaw' seisukohta moodses kirjandusmaailmas võib kõigeparemini nimetada kirjanduslikuks diktaatoriks. Ta jõurikas isik, pääleegi ta suured kirjanduslikud omadused loomulikult osutavad talle tunnustatud liiderina. Ta on kahtlemata 20. sajandi kirjanduse kehastuseks ja kõigist ta teoseist me tunneme instinktiivselt, et temast hoovab tema oma aja vaim. Seepärast meenutame teda 20. sajandi esinajana.

Tõenduseks kõrgele seisuko-

hale, mida G. B. Shaw evib nüüd, olgu tõik, et on olemas maailmalai Shaw kultus, mis tunnistab teda oma jumalusena. Teda jumaldatakse nende vaimu ja intellekti eriliste omaduste pärast, millised on teinud teda selleks ermitsevaks kujuks, milline ta on tänapäeva-maailmas. Oleks küllalt öelda, et ta karakteri jõud sunnib teda, nagu igäüht teist, aru saama, et ta on tõeliselt suur kuju, domineerides oma-aja kirjandusmaailmas.

Kui siirdume G. B. Shaw' tegelike teoste vaatlusele, siis kajastub sisemine Shaw nii palju meie pilgule, et me peaaegu tajume vaimus ta hiilgavat personaliteeti. Olgugi et me austame G. B. Shaw'd kirjandusliku diktaatorina, me võime naerda ühes temaga, nagu oleks ta üks meid, — tõeliselt teda tuleb vaadelda häätahtliku despoodina, kuigi tema maskis pesitseb nii vähe Mussolini't.

George Bernard Shaw' peaks seepärast järeletulijatele osutama meie aja väetima ja suurima esinajana.

Mainin G. B. Shaw' tähtsaimaid teoseid, mille hulgas «Plays Unpleasant» ja «Plays Pleasant» (1898) on näidendite kogu, mis pakub palju huvi, eluprobleeme ja sügavat moraali. Nendest olgu nimetatud parimaina «Mrs. Warren's Profession», näidend, mille sarnast pole loodud viimase 20 a. jooksul Euroopas. «Arms and the Man», meistriteos, mis saavutas laval suurimat edu, «Candida», mis on autori suurimaks eduks oma tehnika, kunsti, karakterikir-

jelduse ja ideede ekspositsiooni siirusega.

Päale seda G. B. Shaw' võrgutav vestlustõbi haaras teda ikka enam. Teoses «Man and Superman» (1905), mida vaevalt võib nimetada näidendiks sõna tavalises mõttes, siiski andestame talle selle. Näidendis pesitseb autori lemmikväide, et «sex-business»is naine kütib ja mees on saak. —

«John Bull's Other Island» (1904) on tegevusetu satüürilise dialoogiga näidend, ja «The Doctor's Dilemma» (1906) on võimas nõõge arstiteadusele, millest G. B. Shaw ise üpris vähe teab, kuid siiski naerab ja pilkab arste nende rõugepookimise, vivisektsiooni ja kogu piiratud teaduse pärast. G. B. Shaw' väimuväli on maailm, mida ta täidab oma naeru ja naljaga, milline sageli osutub sügav-tõsiseks palveks. Ta on võimeline ühe ainsama pilguga paljastama elu praktilisi väärtusi, kus teised uurivad kogu eluaja.

«Fanny's First Play» (1911) on lõbus, kergemat laadi näidend ja «Pygmalion» (1914) — suurepärase farss, «Heartbreak House» (1919) on viimaseid pikemaid näidendid, ja «St. Joan» on täis patulise, lunastamata hinge kirge ning sügavat igatsust ja kahetsust.

Leidnud tunnustust välismaal,

John Galsworthy (1867).

[dʒɒn 'gɔ: lzwə : di]

Poeet-laureaat John Galsworthy, inglise draama- ja romaani kirjanik, kes saavutanud maailmakuulsuse, kes võitnud Nobel'i

G. B. Shaw viibis palju aastaid kuulsuseta prohvetina oma kodumaal. Draamakriitik tegi maha ta näidendite kunsti, teatripublik oli šokeeritud või keeldus teda võtmast tõsiselt. Ta näidendeid oli võrdlemisi vähe näha Londonis, kuni üht seeriat etendati Court Theatre'is 1905—6. a.

Kuid nüüd — George Bernard Shaw on ammu juba lakanud šokeerimast inimesi. Ta läheb meile oma sotsialismiga siiralt intellekti kaudu. Tas ei ole ruumi sentimentaalsusele, romantismile, häärmõnsele kaastundmusele, ta ei mängle meie tundeil, ta loomus on täiesti «matter-of-fact» (harilik, asjalik).

G. B. Shaw näeb elu ja pildistab teda oma draamas. Iga draama on kirjutatud ühe või teise väite valgustamiseks. Järelikult ta tarvitab oma tegelasi vaid oma ideede esildajaina. G. B. Shaw on Ibsen'i mõju tüübilisim näide. See tugev mõju arenes moodse elu draamaks, mille ülesanne on käsitleda neid sotsiaal ja majandusküsimusi, mis rõhuvad maailma.

Pean tunnustama suurt mõju, mida George Bernard Shaw avaldab teiste maade kirjanikesse, nagu ameerika, prantsuse, vene, saksa ja eesti omisse, ja seda suurt edu ning populaarsust, mille osaliseks on saanud ta teosed, tõlgituina paljudesse euroopa keeltesse.

auhinna, kelle teosed on tõlgitud paljudesse keeltesse — kas ka meie ei tunne teda? John Galsworthy käib Ibsen'i jälil, ta

on inglise »modernity« tõlgitseja, taunides pahel, eriti inglise klassivahet ja võitlust töö ning kapitali vahel

Nagu Ibsen püüab mr. Galsworthy olla objektiivne, isoleeritud, analüütiline; nagu Ibsen'i süüdistatakse tedagi pessimismis, sest et ta näeb elu kurbust ja selle rõõmu. Kuid ta on külmem Ibsen'ist, ta huumor on hõre ja tal puudub Ibsen'i innukus ja poeetiline geenius. Ibsen ühendas naturalismi sageli luulega, kui seda kõige vähem võis oodata, poeesiasära valgustas ta proosamaailma.

Mr. Galsworthy'le on naturalistlik ja poeetiline proosadrama kaks täiesti eri asja. Ta peab võimatuks neid ühte sulatada, kirjutades ise ainult realistlikke draamasid. Ta esitab laval konflikte karakterite vahel, klasside võitlust — võitlust vaeste ja rikaste vahel. Dramaatikuna ta väärrib tähelepanu, kuid ta ei ole kunagi suur kunstnik, sest ta ei unusta end kunagi, aga kõrgeim kunst ometi tõuseb inimolendi alateadvuslikust sügavusest, mis kunstniku enda poolt veel uurimata.

Mr. Galsworthy on nii väga armastatud naiste poolt, sest ta on tükk inimmaiusust! Ta on hääde kavatsustega vaimustatud idealist, kuid ta teab vähem kui imik sotsioloogiast, teadusest ja poliitikast.

Tal on hää stiil, ta on tõepoolest suurepärase stilist, ta oskab valida sõnu, ta teoste välimus on veetlev, — ja seepärast ta on nii populaarne, ta on meie lemmik! Ta on sattunud oma sentimentaalsuse tõttu kaastundmuse kompleks, ta on seelikus mees. Mehed

peavad teda tõeliseks naljahambaks. Mr. Galsworthy kunagi ei olnud sõja vastu, sest selles surmati ju ainult mehi!

Tema kaastundmust äratavad naised, lapsed ja loomad. Ta on patoloogiline kirjanik, sest ta on nii kasutu nagu Kerenski'gi. Ta on püüdnud hale-magusat enam kui 20. a. jooksul, ta on haletseja-kirjanik. Veetlev Galsworthy tüüp kunagi ei väära, kuid alati püüab meeldida.

Inimesed, kes ainult vaatlevad stiili, on rahul temaga, satuvad vaimustusse, — kuid seda on vähe. Stiil on teadliku kirjaniku tunnus, kes soovib võita lugeja tähelepanu ja poolehoidu.

Mr. Galsworthy oma teostega on tekitanud rohkem halba kui hääd, sest ta on teinud simuleerimise ja tõusikluse liiga meeldivaks. Ta on sentimentaalne sotsialist, halvemaid Inglismaa inimesi. Mr. Galsworthy pilkab haritud, kultiveeritud naist, ta näerab »rumalaid naisi«, kuid seejuures ta annab väga tõelisi kujutlusi, ta kibedasti nõökab inimesi, eriti naisi, kuid nii veetlevalt, et andestame talle ta lõkendava naeru. Ja seda teravat pilget mõistab ainult see, kes loeb ridade vahelt. Niiman, et mr. Galsworthy'l ei ole julgust vabalt väljendada tõtt, ta kirjutab tõusiklust ja lurmidust niivõrd võluvalt, sütitavalt, et need pahed hakkavad inimesile meeldima, selle asemel, et neid vihata.

Mr. Galsworthy on täis sümpaatiat seltskonna parasiitide vastu, seejuures unustades tõsiselt tõelisi vaeseid ja õnnetu. Ta käsitleb inglise kesk- ja kõrgema klassi elu ning kombeid, ja tema

vaade elule on omapärane. Mr. Galsworthy on mingi inglise Dostojevski-faoline, kuid siiski halvem.

Dickens'il oli huumorit ja mehisust, Galsworthy'l pole seda ega teist.

Mr. Galsworthy tähtsus modernses draamas ei seisne kunstilises võimes, vaid moraalses tendentsis ja autori eetilises jõus. Moraal on kogu draama põhitooniks, on ta usundi pää-olluseks, ja selle all ta arvab moraali otsese praktilise otstarbeta.

Loendan mr. Galsworthy mõningaid teoseid, sest tema nagu G. B. Shaw' produktiivsus on ääretu.

Näidendeis »The Silver Box« (1906), »Strife« (1909) »Justice« (1910) ta vaated vabameelsena abielule ja lahutusele on ainult näilikud, sest neid varjab objektiivne külm eluvaatlus.

Õigus on lahkem rikkale kui selle vaesemale vennale, töövaev kannatab rohkem kui jõukus tööstusliku maailma sõjakäigul, lahke filantroop on maailmale mõlemat korraga: pilkelaud ja eeskuju; neid ja muid moraale võib lugeda mr. Galsworthy näidendeist.

Ta on piinlikult teadlik paljudes päikese all toimuvais pahe-des, ja ta ilmub reformaatorina ning filantroobina. Kuid temas puudub tugev usk ja elustav lootus, tema maailm on harilik-hall. Ükski ta näidend ei ole elustatud leegitsevast lootusest, kuid ta draama on tugev, realistlik ja, mis kõige tähtsam, tal pole teatri-maiku. Ta ei püüdle efekti, ta näidendid on — tarvitades tema oma epiteeti — «p h o t o -

graphic» draamad. See realistlik joon leiab oma kulminatsioonipunkti mr. Galsworthy' teoseis. Ta toob oma tegelasi lavale kontorist, kodunt, tänavalt, ei moonuta neid mingil viisil, vaid jätab nad elutruudeks, et juhtida publiku tähelepanu päevaküismusele, milline on näidendi probleemiks. Mr. Shaw ja mr. Galsworthy tegelevad vähe individuaalsete meeste ja naistega nende endi pärast; nemad on praktiliste probleemide kommentaatorid.

Mr. Galsworthy romaani-kirjanikuna annab edasi oma arvamusel narratsiooni kujul.

Romaanist »The Island Pharisees« (1904) ja läbi kogu »Forsyte Saga», millest mainin »The Man of Property» (1906) ja »Country House» (1907), kuni ta hilisemate teosteni tema ammutab fiktsiooni sotsiaalsest ja majanduslikust probleemist. Järgmine maailmakuulutus »Fraternity» (1908) propageerib vendlust, kuna kaunis romaan »The Patrician» (1911) kirjeldab kõikehaaravat inimhinge võitlust. Kaks korda mr. Galsworthy astub välja vanast raamistikust — teoseis — »The Dark Flower» (1913) ja »Beyond» (1917) — selleks, et oma jõudu tervena rakendada suurele probleemile — kirele.

Mr. Galsworthy ei ole armunud elusse; kõigepäält ta katsub saavutada kontakti inimkonnaga, õppides teda tundma. Igatähes ta mõtleb inimesele mitte inimesile. Naised ja mehed individuaalselt ja lahus suuremast kogust, — mida nemad iseloomustavad, ei ole luu tema luust ega liha tema lihast.

On imeline olukorra ironia, et kirjanikul, kes kõigist kaasaegseist inglise romaanikirjanikest kõige enam andub moraalsele pahameelele inimkonna kannatuse pärast, et temal nii siiralt puudub soojem inimarmastus.

Ta teosed on tunnistuseks ta võimetusele manada neid soojemaid toone, millised on ju elu osa. Jääb vaid mulje kiirgavast, säravast valgusest, millises kirjanik näeb maailma.

See saadab meid, kuigi hetkiks, ometi jälle ja jällegi kosmilisele kõrgusile!

Inimliku hinge kuulutamine looduse kaudu! Kosmosega liitumine edelatuules!

John Glasworthy näib sammuvat üksildasil kõrgustikuradadel vaikivalt pehmel sammul vastu kuldsele nägemusele, mida ta meil näha ei lase.

— Millal ta kohtab, haarab ja tiivustab teda sõnadega? —

Vaade aknast.

*Mustad katused,
kui maale laotet
puusärkide kaaned
katavad linna.
Majade taga
raudteel silmitsen
kõrvalteel unustet vaguneid;
koltunud rohuga kaetud
näituseväli,
kapsamaad,
kartulimaad
kõrgepinge postide vahel;
korratult pugunud
aedade taha
Veeriku alevi tuhmid majad.
Silmapiirile tõttab
Viljandi maantee,
läbides sügise transi
süvenend metsi ja välju.
Kaugel kõrgendikul
üksik tuuleveski,
kui hullunud hiiglane
laotet kätel püüab tuult.*

T-r.

Portreid Widewikust.

U s y — nii nimetas ta ise end, kui „Radade“ hilislaulituna nukrut- ses, „et siniaetwa haljastveed on aivat igale ja mul ei yhti lappi.“

Te ju tunnete teda? Katsuge meenutada, millise meesfoost toda- niku poole pidite esmalt pöörduma, kui astusite Widewikku. Kes oli see, kes nii karmina waatles sind läbi prillide, kysides nii ettewaatlikult ja umbuslikult: „Uhsoo, kooli soovite astuda? Kus Te warem olite?“ See kysimus näis siis pitshitawat seda, et hiljaks olete jäänd, wennas, siia hääse kohta. Kuid tõlgitseda tuli seda nii, et — kas ja kus on su wanad atestaadid? Nojah, kui sa siis rääkisid, et kõik korras ja just kaapas kah, siis pidid ju talle need wälja tirima. Iffa oli see, wähe- malt minu sõbrule, et siis tuli kurb wastus pääle pika kirjatahe uuri- mist: „Wist ruumi ei ole enam. Teil ju siin paar effamit teha. Mes- pidamine on nõrk, kord ainult rahul- datu ja puudund — kuulge noor- mees, Te ei olegi ju käind peaaegu koolis, olete rohkem puudund kui õppind.“ Jah, siis tuli higistada kõigile sellele wiltuläind wanale kooliasjandusele ymber sile worm. Tundus kyll, et ju juttu kuulates U s y filmis näis mänglewat „tak- raks“ selline ilme: „Me neid saksu tunneme.“ Aga lõpuks näitse hel- diwat ometi natuke, et nii sõbramehe poolest andis nõu minna sinna, noh sinna „tahapooles“ — „wana“ jutule.

Oi, kui säält „tagant“ õnnestus tagasi tulla hiilgawa palgega nagu prohwet Siinai mäel, siis nii ar-

mas tundmus oli, nagu tuleksid faunast, selja taga wihalehed teeksid weel iffa: kõks, kõks. Aga lahti oli tee, oli wõimalusi! Palju armsam näis olewat maailm, aga eriti oma mees näis olewat U s y, see, kes oli kätte juhatand õige wõtme, tolle „wana“. Ta wiist kohe ostas lu- geda näolt „wana“ käest saadud wastuse, kuigi kysis: „Saite?“ — „Jah.“ — Teil tuleb maksta 5 senti!“ Ning said suure walge plataka, sisseastumise soowiatwäldus- lehe.

Olid effamid möödas, ja sa kui ärawalitud tallele õndjate riigis wõisid näha oma nime soowitud klassi nimekirjas, siis tekkis palju seda usku — saawatada mõndagi sellest, mis sulle warem oli sulet. Nhte aga soowisid eriti, mis oli nii lähedane — U s y sõprust. Oi, nii kena tundmus oleks sydame all, kui wõiks astuda wahel kantseleisse te- retada U s yt nagu wana tuttatwat ja koputada kas wõdi sõpruse mär- giks talle õlale! Ja milline hinge- kõdi wõiks weel olla endal, kui juh- taks nii, et „wana“ näeks säält „ta- gant“, et sul nii suured ja tublid sõbrad! Oleks siis sul natuke kaalu pedagoogilise pere silmis, ja kyllap koolitunnidki oleksid fergemad en- dale! Kas see U s y saabki sinuga just kunagi sõbraks? Wõibolla. Aga ta nukrameelsete filmade warju jääb iffa suur osa peidetud kurbust ja endasjesuletut. Kuid ta ei ehita jahe- dat ja tõukatwat autoriteedi myyri enda ymber ega suuda kõrguste re- delipulgil olla sinust yle, waid ula- tab kae alamale mehelegi, et olla siiski sõber.

Ma ei tea, kas ta enam istub alati sääl „all“. Tal ju nyüd oma kläss, kuhu iffa sygifeti kogub neljast maailmakaarest neid räägupoegi, kellest peab kasvama aasta jooksul uus Widewiku eelvägi. Uga muugi on muutumas. Näib saamas tdelifeks, et ka seda „Radade“ laulikut pole enam. Kas on see praegune Ussy seefama, kes esimese, teise ja kolmanda aasta „Raja ldi, käis ja laulis

„Mits lät sulgu, krattib tsia turja,
fõttu —
tsia rahutu, kui tunden, mille
tõttu . . .“
(„Tsia tapp“ 1922.)

ning uskus, et „päivi turbi, rõõmsaid ylistaden naeran narmaliks oma nukra hinge“? (Melankoolia I 1922). Ei. Waikima on hakand sellegi wana „rajalauliku“ ramm ja laul. Wahest on rajalaste uus põlw tahtnud jätta selle yksiku lauliku unarusse, tõmbamata enestega kaasa? Wõdi on Ussi ise aja jooksul oma teekunnalt korjanud kofku need unistuste ja rahutuse heledad jaaniusfid, mille pärast maffis ford pyyda ja igatseda faugeid atwarufi?

Wahel nagu misti murraks temalt fiiski selle teofarbi, millesse ta tõmbunud aja jooksul. Siis näib, et pole olnud rahuliftu, wäsimusliffu tagasitõmmet. Nagu praegugi oleks weel pettumuste libedat resignatsioon. Kas ei olnud see meie õpilasuühingu 10. aasta juubeli hilisõõlgi, kui olõi pidutsetud ja tantitud ja lõpuks minema saadetud see kätatsetu ja wallatu widewiklaste ja kylaliste hull. Oli jäänud tooford inimesift järele midagi mitterõõmsat ja segasetoonilift. All einelauas lõpetasid wiimased siinolijad oma korraldufi. Nukralt suure saali kuskil hämaras nurgas istus kyyruwajununa Ussy ja mängis endale wäikest orelit. Oli lihtis wiis, mis hooti paisus, hooti tugevamini helises tuulepuhanguina ja millele ajuti kaasa laulis: „Dieke, dieke, ära nii hellasti õilmitse . . .“ Nagu oleks mängija surunud sellesse niipalju kibedust, niipalju enefe isikut, et see ei lastnud pimedada saali yksindusi kergesti wõtta seda lihtsat laulu.

Kas oli see seeford lauldud endale? Wõdi oli see nukrat kaastunnet teistele, noorte rajalaste pyuetelle?

8. 12. 32.

Affis.

Õisu öö

Hetk kevadiselt ekskursioonilt Pärnu.

Kui õhtul päike teinud kuldse tee on
[üle rohelse vee,
siis lähme sõudma: küll hiljem kuu
[meid kutsub koju jõudma,
kui taevas tumenemas üle tähtede.
Tuli meelde see Marie Underi luuletis, vaikusest ja õhturahust õhkuv, kui seisime ilusa Õisu järve kaldal. Oli õhtu, päike parajasti veerenud vastaskalda sinivinasse ja tumedasse siluetti mattunud metsa-

joone taha. Taevas õhetas veripunaselt, mida risti-rästi läbistas mõni tume violetne tuuleaga. Võis näha tasa-tasa seisval veepinnal, kuidas verev päike aegamööda muutus tumedamaks, tuhumus ja veepindki omandas sügavtõsise, terashalli värvingu. Ja oli nii vaikne. Meiegi seisime tasa. Harjunud alatise linnamüraga, otsekui kartsimet eksitada midagi suurt, püha, mis pidi peituma sel-

les ääretus rahu. Oli nagu võõras see avarus, õhurikkus, ürgloodus. Polnud harjunud sellega, see vist rõhuski. Harjunud nägema alatikiirgama löövaid, ereda- ja teravavärvilisi kohvikureklaame, kuulma jazz-orkestri kärisevaid löökviise, mille saatel elu oli nii kodune, ei tundunud siin meil kuidagi õdusena, ei osanud end fikseerida, et olle meelepärane saladuslikule rahuvaimule. Keegi siiski sõandas seletada, et hommik olevat ikkagi suurepärasem, elurõõmsam, ta äratavat inimeses elutahet, tegevusrõõmu, kuna õhtuvaid mõjuvat rusuvalt ja kaduvusmõtteid suggereerivana. Olukord oli päästetud. Leiti vabandus suure vaimu ees ja mindi aegamööda läbi kastese rohu ja läbi salapärase õieehtes, vanaaegsest vaimust õhkuva pargi oomajja mõisahoonesse. Oli laupäeva õdang, mõisanoorus vallamistus küllaminekuks, poisid veel sidusid lipsu kolekõvade kraede ümber, tõmmati nagu prooviks paar lugu hallootavat polkat ja mindi. Mõni tütarlapse pilk saatis neid noori külaajõmme, mõni jalg unistas kord vabaneda noist aeglasist, naerulohisevaist tangosammest, udusulena lennutuste pöörivas oirataktis. Aga oh! Ka siin, vabaduses, kus ju oli unustatud igapäevane distsipliin, ka siin tuli elu reguleeriv käsk: magama. Vastumeelselt küll sooviti hääd ööd, lahutati sikud lammastest, vahele vaid jäi õhuke, pehkind laudsein, ja mindi siis „magama“. Tööpoolest, rõivastuti lahti, otsiti oma tekid-padjad, poolitati neid kui tarvis naabriga ja sirutati õlgedele. Mõni norises naljaviluks, teine turtus selle päale, näpistati, pöörati külge, aga ei videviklaste sissekasvanud ülalolu üle suutnud võimust võtta uni. Võõras ruum päälegi, te-

ravalt lõhnavad õled ja kaugusest läbi öövaikuse lõikav ehaliste harmoonikamäng. Küllap sellest võõrast maa ja viljaõle järele lõhnavast ruumist tuli, et Mikil ärkasid ellu asfaldilmandunud hiirekeste instinkt, kui tõusis oma asemelt ja sibas toa teise nurka. Näris tsipakese Ramono suurt varvast, pugese selle külje alla, sellest tekkinud mürast ja varbaomaniku sõjakusest hirmutatav taandus. Ei suutnud kauatarvitamata instinkt siiski vist vahet teha näritava ja mittenäritava vahel, kuna ju kõrvalehedki olid määrdunud saapaviksist. Kes saab aga siis veel magada, kui hiirekesed külje all teotsevad. Oi seda müra ja naerulaginat siis, aga võis see vägagi hästi olla kiljumine kurja loomakese eest.

Nagu vinduv, pikkamisi susisev puu oleks praksatanud heledalt põlema. Unest ei näinud tulevat enam midagi.

Keegi päris kella järele. Kuskilt vastati, et on neli. Neli? Noo, siis ju tõuseb varsti päike ja võiks jälgida seda looduseimet. Oldi elevil, toas oli veel pimedavõitu ja keegi, kasutades üldist kõrget meeolu, pani hüürgama grammofoni. Kriiskavalt kajas õhku „Ist die erste Flasche leer“. Ramono kargas üles, võttis sissejuhatuseks paar tooni klaverist madalamalt, ronis suurele perelauale ja rõivastatud vaid lühikestesse spordipükstesse, kepsles rabelevas slaagertaktis, painutades ja sirutades käsi voolavalt ja plastiliselt. Tõstis kõrgele lõua ja kole-dramaatilisel näol näis kehastavat palavikulist pilvistesse kõrgustesse tungijat. Vist aga ei võlunud teda ennast oma dramaatiline, tuhmunud lakke vahtiv näoilme, laskis selle naeratuseks ja lauvalt maha karates haaras sülle kriiskava grammofoni

Illustratsioon.

E. Kiits.

ning kamandas poisse hanereas enda järele käima, et teha pargis uljast paraadi. Nagu oleks keegi karjunud: „Revolutsioon.“ Massi haaras võimas liikumistung, ainult punaste lippude asemel lehvivad valged ja internatsionaali asemel vaid hüürganud süütu šlaager. Siiski vihastus kolelasti me ekskursiooni vanim meesliige, kes pidi reguleerima meie

ülespidu, kuna kaasas polnud meesõpetajat. Oli sirukil olles hätahtlikult muiates vaadanud päält saapakiviksi tarvitamist ebaõigel kohal ja päris kunstinautivalt jälginud Ramonno hingevapustuses väanlevat siluetti. Nüüd aga tõusis istuli ja kõige oma väarikusele vaatamata paiskas õhku ühe mõjuva sõna. Manitses poisse jätta oma kavatsus, kuna me

polla ainsad majalised. Müristage muidu, ärge aga häält laiali lennata laske. Mõeldi siis ümber, leiti, et ega maksa jah, on ikka tulnud võõrusele ja on ka kaunis lahkelt vastu võetud. Lahtisest uksest siiski tilkus välja üksikuid ja kõigele vaatamata tehti ära siiski väike vaimudemäng ning tantsiti ümber mõisaõue puude all seisva auto sellist vaimudetantsu, nagu seda vana mõis aastasadu tagasi süngete varjude all võis näha. Kõhistati mürarikkalt ja hääl meelel oma „ulja“ tembu üle.

Udu heitus maha, tihe, läbitungimatu. Jahedusest aetuna ükshaaval tilguti tagasi tupp, ainult paar lõbupõlgavat ja süstemaatilist inimest kolisid toast autosse, looduserahusse. Sees aga hüürgas endiselt „Ist die erste Flasche leer“ vahetpidamata, nõelu vahetamata, aga ikka südilt üleskeeratuna. Ei enam kellelegi tulnud meelde päikesetõus, oli vaid üksainus suur oreli vilede rägastik mehised ürghäälled olid ometi ükskord vallandunud, otsides väljendusteid. Sää! aga lõgises ukse link, tumedast ukseaugust nähtus punast mantlivärvi, siis energilne, pahane hääl käskis lõpetada selle „hirmsa müra“. Kuid ju ukse linki lõgiseses oli paljudele olukord selge. Silmapilkselt vajuti sinna, kus kohal parajasti seisti. Oli nagu lahinguväli pärast taplust; poolpaljad, vaid tükati rõivaäärtega kaetud, lebasid käärgas, segipaisatuna. Õletolmu ja õlgi lendles õhus ja mahakäiv grammofoon, mis oli unustatud hüürgama, laskis kuulda oma kohutavaid oiguid, suri lõpuks, nagu viimast hinge lendamise korinat veel sünnitas nõel. Oli kadunud punane mantlivärv ja klõpsatanud kinni naistetoa uks, kui sõandati tõusta ning panna kinni „põrgumasin“. Korjati kokku laiali-

paisatud voodiesemed ja korralduti jällegi seina äärde sirgeisse ridadesse. Vabadus, mõneks päevaks vaevu saavutatud vabadus siiski oli avatlenud liiga. Kästi olla vait sel, kes veel uljalt tahtis tõsta häält. Kui veel kuuldi, et kelli alles on kolm saamas, masenduti; oli jannatud sügaval südaõõl hommiku ja päikesetõusu saabumise lootuses. Hakkas ju kuulduma tõsiseid norinaid, ei enam naerud, võeti eeskujugi ja ei vist märganud õieti sedagi, et raske ja külm udu tungis lahtijäetud aknapoollest sisse, muutes viluks toa. Ent unes kisti koomale tekisiile.

Kurjad keeled kõnelevad, et olevat olnud mürgel. Hää küll! Võib olla oligi mürgel, päris härras-mürgel, nagu neid kujutab ungari madalmaa kirjanik. Mürgel, mida sünnitab madalmaa lõõmav öö madjari tulises hinges. Jah! Mürgleist kirjutavad ju kirjanikudki.

Ehkki oli öö, haruldane võluv öö, mille salapärasust suurendasid ümbritseva pargi sünged varjud. Kuigi Ramono tantsis meeletut ja unistavat tantsu, mida näinud oleme, või milliseid meile on esile mananud kirjeldised ungari öödest, siiski ei tea, kas see tõesti selline oli, nagu Arnold Arturi poeg Arras hiljem koduteel pajatas:

Oi — Oi — Öisus südaõõl
sai palju hullu:
ega's proua asjata
meid keelma tullu.

Kuigi lajatas sellele lõppu nagu mürgli mälestuseks ai makarooni! siis võis see ju olla ka paljas eneseülistus, tahe rõhutada kõrvaltoa elanikele oma uljust, sest lõppeks polnud ikkagi tõestusi. Paar „ontlikumat“ ja kritiseerimisvõimega isikut veetsid öö eemal möllust ja isegi autojuht, kes magas poistetoad, vas-

tas punamantli küsimusele, et mis müra sääl öösi oli, siiralt ja teesk-lusetata:

„Misugune müra? Ei mina kuulnud midagi, päris rahulik oli ma-gada.“

Ametisundus. Sundis enese ma-gama, et olla värske ja vastutusvõi-meline juhtima sõidukit seltskonnaga, et võida kindel olla selle julgeolek-us.

Või teame meiegi, mida tegid naised. Oli ju nende tuba ümbrit-setud saladuslikkusega, nagu tava-listi ikka noorte, mehelemineku-a-

liste neidude toad. Poistetoast säi-lis vähemalt see otse rehepeksutol-muga kaetud nägudega ülesvõte, kuna naistetuppa ei lastud isegi fil-mioperaatorit. Aga küll säälgi oli midagi lahti, vähemalt unistades loodi romantilisi kujutlusi kevade sur-vel, sest kui tulime Arturi pojaga varahommikuselt supluselt ja lõbusa lauluga sammusime tanumat pidi mööda vallaliolevast aknast, ilmus sinnagi see punane mantlivärv. Kül-lap oli „Külatänavgi“ liiga reaalne, mis eksitas.

Jorh.

J. Mägi.

Jooni „Idu“ ajast.

Kui uudishimutsetakse „Idu“ vahekorra „Rajaga“, siis pole kuigi palju sellest päjatada, õieti vahekorda ei olnudki mingisugust. Vahest lubatakse vähe kronoloogia-asse kalduda. „Rada“ alustas ilmumist 1922. a ja kahe tegevuseaasta möödudes anti välja tubli jõupingutuse viljana „Raja“ II album – 1924. a. näärikuul. See oli luigelauluks „Rajale“ senisel kujul. Ja see pere, kes idustas uue „Idu“ „Videviku“ kirjanduse-taevale, astus kooli alles sama aasta sügisel, ainult kaudselt kuuldes „Raja“ hiljutisest eksisteerimisest ja tema viimsest ohkest.

Miks „Rada“ lõppes, sellest täpsat midagi rääkida oli raske, eriti uustulnukail, vaid ilmnis kirjandusesektiooni tooaegse ajakirja väljaandja, kandjate ja sisustajate jõudude kokkukuivamine „äraa-ramine“. Sektsiooni tegevusetus oli tingitud nimelt jõudude kaost. Vanad „Raja“ veteranid jõudsid

lõppklassesse ja lahkusid üksteise järele „Videvikust“, nii Sõöt, Mõte, nüüdne noorkirjanik Johan-nes Schütz. Jäi järele üksi vete-ranide veteran, tegevusetaheline, ikka kaasalööv August Lepik, aga üks pääsuke ei suutvat veel keva-det teha, arvab vanarahvaski.

Värskemate videviklastena oota-sime „Raja“ uuestisündi, kuid pikisilmi oodatu jäi tulemata. „Rada“ umbrohtus täielikult, tekkis sum-bunud õhustik, et ei olnud enese-väljenduseks kirjas mingisuguseid võimalusi, päälle klassi- ja kodu-tööde all ägava paberi kannatuse-rikka eluloo. Oli vaja pikset, osooni. Siin tulemegi „Idu“ asu-tamismõttele.

Tooaegne II klass (koolist lah-kununa IX lend) koondas kuidagi tervikliku ilmema õpilaste grupi: „kehvemaid vendi“ ja „tähtsamaid tegelasi“ igalt võimalikult alalt ning eriilmeliste kalduvustega oli külluses omast käest ja mõtteid

kui pulbitses ülekeevvalt jõurikkast sügavusest.

Paratamatusena vajati väljendusvormi, seda pääle muu just kirjanduselisel alal. „Rada“? Seda nagu kardeti — tema kuivuse ja ametlikkuse pärast, oli ju selle II album 1924 tähelepanuvääriv kogu tooaegses noorsoo ajakirjanduses, kobardades kõik viimased rajalaste olevad ja oletatavad elumahlad kuni kuivamiseni. III albumi järgida tahtes II-sele, kaheldi, kas sinna satub kuigi palju töid kaasaegseilt õpilasilt, kuna meistreiks olid ikkagi üksikud, ja laiem kaasvõitlejaskond vajas vähe hõredamat sõela. Ning juba ennem mainitud kuivus ja doktrinäärsus mängisid ka oma osa: miskipärast inimesed oskavad igast kui pisemast elunähtusest otse tapvat surmtõsist tuletada, seda sagedasti isegi noored, kuigi loomulik noorus keeb sellele kõigest väest vastu. Välja tahtsime pääseda vanust, kunstiliselt kitsaist raamest, tahtsime lihtsust, elulikkust. Pidi tulema midagi omapärast, omavaheleliseks sidestuseks, sest videviklase kui niisuguse teotsemine oli seni nägematu, ka kool kui tervik ei leidnud väärilist kontuurimist endiste ajakirjade veergudel.

1926. a. esimesil päevil pidasime protestijate jõuguna, tegevusetuse vastaseina uue ajakirja asutamiskoosoleku. Uue sihi taotlejaks pidi elustuma uus häälekanaja! Asutajad liikmed A. Ivan, R. Oona, A. Kalmel (IV kl.), A. Sepp ja J. Mägi moodustasid esialgu kogus ka toimetuse, millist hiljem täiendati paaril korral, andes ühtlasi vastutavaks toimetajaks — A. Ivani, tegevaks — alakirjutanu ja hiljem E. Hütter.

Nii peeti „Idu“ varrud, mille sihiks defineeriti: kättesaadavus laiale kaastöötajate perele, lihtsus, omavahelisus, kaasõpilaste lähendamine üksteisele ja mõttevalla arendamine. Alles hiljem oletati võimalust üheklassiselt ajakirjalt üle minna ülekoollisele ajakirjale, kui küllaldaselt äratatud huvi õpilaskonnas, mis paistis soikununa.

Ja kus siis seda soojust ja hoolitsust maimukese „Idu“ vastu, eriti ta algpäevil, ega asjatult toimetus manitsenud I numbris, „et meil on tegemist õrna taimega, mis mustast mullakoorest oma pää valguse poole sirutab. See on aade, mis vajab hoolt ja arendamist. On teada, et eost sirgub võimas puu, oma latva kõrgele päikese poole tõstev ja ürgjõulisest ilust mühisev. Ärgu kustugu vaimustus, ärgu jäägu mõtted tummaks!“ Viimast polnudki karta: noored kaastöölised, noored kui igakord mitte aastailt, siis hingelt ja kirjanduseliselt staažilt, hoolitsesid hellalt oma silmateraga ja pailapse „Idu“ eest, ning kaastööst polnud iialgi puudust. Oma ajakiri kanti omal jõul.

Ei teinud kunagi paha, kui poetasime tõsisema ja kunstiliselt kõrgema-väärtuselise materjali sekka midagi lõbusamat, naljapalu üksikuist tüübest, kas või vemmälvässegi või karikatuure ja šarže. Tähtis oli elavus ja kihamine. Ei pandud kunagi suuremat pahaks, kui visati kellegi, kas või enda, arvel vähe kapaga leili. Vist ühtainsat vaenlast tunnebki „Idu“ ajalugu: üks „Mehikoormast preili noor, kui piimapüttal rõõsakoos“ (Vemmal) oli see, kes modernsel džimmi, poisipää, lühikeste seelikute ajajärgul ei suutnud kuidagi

ära seedida tema kohta „Idus“ tehtud märkust, et „lühike undruk arvatakse olevat proportsioonis nais-terahva kõlblusega“. Kihku-kahku sünnitasid humoristlikud Vembla vemmalvärsid, päris naelapihtaläinud Nemo ja Igreki pilkelised vasaralöögid. Ka meeldisid rahvale karikatuurid, neid uuriti ikka rohkem ning eriliselt lõbusat tuju sünnitas paar neist: nagu näiteks üks, kus endise saksa keele õpetajanna pää lookles maona piki teed kahtede vooriga, mis ennustusena läkski täpsalt täide, sest samal kevadel sadas õpilasile tšvonne (kahtesid) ohtramalt kui muidu; ja mõningad teised. Täiesti kõrvale pidid jääma pikad ajaloolised kirjutised, stenograafia-õpetus ja malenurk, mida kõike küll kavatseti käsitleda, mille vastu aga huvi oli minimaalne.

„Idu“ kuulatas kõikide soove ja tema sisustamisest võeti osa inuka andumusega. Mäletan uute numbrite šapirograafimispäevi kujunenutena lõbuks ja rõõmuks; askeldamist kaelani. Vaid ükskord olime vundamendini hämmastunud, kui meie põline kaasidulane ja šapirograafimise ülemmeister A. Kalmet sai õige poisikese vembuga hakkama, nimelt tõsise töö vahel, „Idude“ loomispalavikus leidis aega . . . naisevõtuks. See kukkus nõnda välja: poisid töötasid „Idu“ III kallal kooli vanas kantseleis; Kalmeti Sass tõi osa materjali korterist juurde, mida ta suure kiiruga hommikust kuni siiani valmistanud, ja teatas süüdlase näoga, et ei saavat jääda tööle, tal olevat õnnetuseks just täna naisevõtt ja laulatus või kuidas seda. Andestasime talle siiski, et ometi enne lõplikku kadumistki südame-

tunnistusepiin tõi ta hetkeks tagasi ausale teele. Vastandina tähendatule ka tublidest meestest polnud meil puudust: ühel läks töötamisel kõht kohutavalt tühjaks, ta „auras ära“ koju enda sitkutamiseks järgnevaiks võitlusiks ja jäigi „Idule“ igavesti kadunud pojaks.

On soovi idulasi viivuks tüübena reastada? Noorim meist Paul Jansikene — flegmaatikuna lainetas aeglaselt-aeglaselt nooruse ja kevade väljul, tundus, nagu oleks ta alles silmapilk tagasi kui Kapstavere kõrgema algkooli internaadist tulnud, taskud täis mähedaid armastuskirju väikesele kooliplikale Koidulale, kuldsele linnule, kes „pidi kuulma tema häält ja võtma koorma rinna päält“. Ivan — vanimana kannatanud sõjainvaliidina oli tulvil igatsust ja laialivalguvat udulist muret. Musti maalappe kattev õrnroheline kevademuru nagu oleks tedagi loorinud ja „rinnas oli nii palju salalist ja tagaigatsetavat.“ Tema laul olnud tema süda, olnud muret ja valu täis, „Ei saa hõisata ja hüüda, temast sügis läbi käis“. Ta saatis pikki harukordselt elegilisi armastusekirju oma armastuseobjektile—tuulele, mis pani vahest mõnegi kergejalgse Eeva kadestamagi, et need õrnuselained ei olnud tema hinge antennina määratud, ja mõnegi mõtlema, et mis selle aastais abielumehe teinepool siis õige mõtleb, kui ta ei roogi proosalise luuaga oma tugevama teisepoole aju-pööningud ämblikuvõrgulisest luuleprahist puhtaks.

A. Mihkelson (A. Mihklisoo) rookis ühiskonda kojanaise luuaga ja ühiskond paistis talle olevat „lipi-

tud, lapitud; tipitud, täpitud kui papagoi, kui paabulind; kui jahikoer, kel jänes hing.“ Sünged pilved katsid hooti tema ajutormi ja siis imitses mürgist: „Olen sind oodanud surm! Kaua tuled sa? Otsatu mulle näib olevat hirm, Mida lõikab su kaisutus surm!“ Aga „Idu“ veerud seda ei näinud. „Idu“ ei volitanud kedagi surmaga läbirääkimisi pidama. Märgiksin, et selgi juhul — pilvede lahtumisel tuli välja alati midagi hoopis mõistlikumat.

Omaette jõulist oli A. Kalmet, varjunimega K. Sass, noor vabadesõjalane, kangelaslike elamustega „Ivanovo-Boloto“ surmaroost. Tugeva lüürikuna kaldus piiritlematusse, kus „kurbus — see poeedi hing — ta laulikuga kaasas käib.“ Temalt läbielatu oli usutav, eriti imposantsena temalt antud „Suur silmapilk on valus sünnitada vabadust, ent suurim kõigist süiski armastus“ — lõppakordiga („Miks?“). A. Lepik poetas „Idule“ aja puudusel vähevõitu,

kuid enam rõõmsamat kui vanale „Rajale“. Mis aga oli „Videviku“ alatine hell koht, siis — naiste põud kõigil aladel. Ka „Idu“ juures. Ainuke sõnavõtja naisolend „Idu“ veergudel, nagu silmatera idulaste meesperes, oli Elli Sarri. Ja naisile kiituseks öeldud, elujaatavam, tragim kui mõnigi meeskaasõpilane, vaimustatum idulane kui mõnigi teine. „Tahaksin olla tuul, ta võideldes tõttab“, laulis. Ta teemadeks olid kevad, armastus, unistus ja põhinõueteks: „Ilule laske mul elada; ilus on elu ja ilus on ilm.“

Ei sellega veel „Idu“ kaastööliste hulk lõppenud, ilmekamat tõmbasime mujaltki kaasa. Viiks vaid täna liiga kaugele.

Kokku võttes „Idu“ vallutas seda, mida temalt oodati: veerud olid vabad laiale kaasrühkijate perele; lihtsus, omavahelisus, kaasõpilaste sulatamine ühtlaseks tervikuks ja mõtetearendamine — leidsid aset.

Oli kuidagi kodusem, hubasem.

M. Ani.

Pääs.

*Kuulen kelli kumisemas kiriktornis,
jälle on jõulud, valguskäras majad.
Und näen surmast kambris mornis.
Evin mugavust, rikkust, hing mida vajad? —*

*Ei midagi uut, kõik kordub:
argipäev, pimedus, tühjus.
Välja sest hauast, hing siin murdub! . . .
sünge, külm — kuigi tuli on ahjus.*

*Kõvera rattana vildakal teel
tuigerdan, kahvatu kuu, põlvili puud,
sää! teel inimkogu mu eel,
näen väsinud silmi, suletud suud.*

*Üle jändriku pedajapalu
varese tiib, mustalinnu tiib
kannab kodutu sõnatut valu,
kaugele viib, kaugele viib.*

*Hulgusel ümber räbalad kitsad,
nakkustõbi ta kallal on töös.
Löövad valusad lumevitsad.
Kodutut lohistades lähen öös.*

*Mu kambris ehk hõõgumas veel söed,
õnnetu elujõud kustumas oli,
ehk saavad terveks ta ihukoed?
Süli tulvil valgust, päästja mu kambrituli.*

Kaas E. Kitselt.

Toimetused: õp. R. Soom (vastutav toimetaja); V. Raud (päätoime-
taja); G. Adamson, R. Kolberg, A. Põdra, O. Rooser (toimetuse liikmed).

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

Noored suitsumehed !

Teadke, et tarvitades ja levitades TARTU TU-
BAKAVABRIKU tooteid, võimaldate tööd ja
teenistust oma kodulinna kaaselanikele.

Mõelge sellele kui ostate paberosse ja tubakat !

AKADEEMILINE

KOOPERATIIV

Akadeemilise pere ühistegelise ettevõtte

Tartu, Jaani t. 7. Tel. 63

Usaldusväärne ja sobiv
ostukoht.

Ainult Soome

Airam elektrilamp

kindlustab Teile kõige
paremat valgust. Põle-
mise iga 1500 tundi.

Ladu :

Vidrik Särg

Promenadi 2. tel. 78.

Iga eestlane ostab Eesti ärist!

Igasugused paberikaubad, kooli- ja
kontori tarbed, tapeedid
en-gros en-detail
ostate odavamalt
ja soodsamalt

Paberi ja tapeediärist

„RÄPINA“ om. A. Vindi

Tartu, Uueturu 9. telef. 5-65.

KAASÖPILASED !

Tehes sisseoste koolikoopera-
tiivist, toetate iseennast! —
Kooli kooperatiivi müük on
soodsaim!

P. P. Kooperatiiv muretseb
ettevõtjatele õpperaamatuid —
soodsail tingimustel.

ÄRITEGELASED!

Kuulutades Öhtugümn. ajakirjas
„RADA“ kindlustate endale kindla
ostjaskonna, sest «RADA» on ostu-
jõulisema kooli paljuloetud ajakiri.

Igale raamatusõbrale ja õpilasele

oli • on ja • jääb

„POSTIMEHE“ raamatukauplus

täielikuks ning soodsaks ostukohaks Tartus.

Rõivastusäri

ED. UUSEN

Promenadi nr. 4.

Valmistan rõivastustõid
daamidele ja härradele.

K. Konsen'i äri

Tartus, Riia tän. 18.

Soovitan suures valikus mood-
said meeste, laste ja naiste

saapaid

Töö häduse eest täielik vastutus.

Foto

P. Krüner

Tartus,

Promenadi 8

Telefon 10-55

Ahastab

iga kirjanduse sõber, kes
ei tea, et ostes pruugitud
raamatuid, võib kulusid
kokku hoida 50 protsenti.

**Külastage
raamatuäri „Vaht'i“
Kalaturu 3.**

**Kirjutusmaterjali
ja paberikaupade äri**

„KODUMAA“

Tartus, Aleksandri t. nr. 10.

Suurim tapeediladu Lõuna-Eestis.

Ajakohased fotod
firma
H. RIEDEL & H. EGGERT

Tartus, Ülikooli 36 (raekoja taga).

„Kodutöö“ om. LEIDA KONDOR

Promenadi 5.

Pudukaubad, käsitööd, parfumeeria, vaibalõngad,
E. N. Punase Risti nahatööd.

Õpperaamatuid

suures valikus tarvitatud ja uusi
möödukate hindadega ostate alati

F. Vanatalu ärist

Tartus, Promenaadi tän. nr. 5

Vanim harja- ja pintsli tööstus

A. PIHUS

Tartus, Aleksandri tän. nr. 3.

Soovitab rikkalikus valikus igasugu-
seid harju ja pintsleid.

— Töö vastupidav ja korralik. —

EESTI kõige suurem riide ja valmisriiete kauplus

-- **KARL ABEL Tartus, Kaubahoov nr. 8** --

soovitab suures valikus **talviseks** hooajaks kõikisugu riidekaupu odavate
hindadega. Valmisriideid, **mantleid, palituid, jopesid, ülikondi** jne.
Tellimised omas töökojas täidetakse esimese järgu juurelõikajate ja pari-
mate meistrite poolt, äri täielikul vastutusel — hästi istuvalt.

Alandatud tööhinnad — korralik teenimine.

KARL ABEL'i riide ja valmisriiete kauplus
Tartus, Kaubahoov 8.